

Piaci kudarcok

- A piaci ármechanizmus által vezérelt egyéni döntéshozatal képes az egyéni viselkedések koordinálására, és (meghatározott feltételek mellett) figyelemre méltó hatékonysági eredményhez vezet.
- Emlékeztető: a tökéletes verseny hatékonysága

Piaci kudarcok

- A piaci kudarcok olyan helyzetek, jelenségek, amikor a fenti mechanizmus jól azonosítható okoknál fogva nem vezet „kielégítő” eredményre, a piac kudarcot vall
- Tágabb értelemben a piaci hatalom – monopólium is piaci kudarc, de ennél sokkal cifrábbak is vannak
- Ne kiáltsunk rögtön államért, egyáltalán nem nyilvánvaló, hogy amit a piac nem tud megoldani, azt az állam meg tudja, sőt, neki is megvannak a megfelelő kormányzati kudarcai

Piaci kudarcok

- A célirányos egyéni döntések olyan mellékhatásaival, vagy egyes jóságok és szolgáltatások olyan tulajdonságaival kapcsolatosak, amiket eddig az egyszerűség kedvéért kihagytunk az érvelésből.
- Mindaddig hallgatólagosan feltettük, hogy a döntéshozó maga viseli döntése teljes költségét és hasznát, mert az árak – amelyek alapján dönt – valamennyi költséget és hasznot tükrözik. Ezért az egyéni döntésnek is csak az árak megváltozásán keresztül van hatása a többi emberre.

Piaci kudarcok

- Külső gazdasági hatások
- Közjavak
- Növekvő hozadék, elégtelen piacméret
- Bizonytalanság – kockázat – erkölcsi kockázat
- Aszimmetrikus információ – rossz kiválasztódás (adverse selection)

Külső gazdasági hatások

- A döntések olyan, mások költségeit és hasznait megváltoztató, következményeit nevezzük így, amelyeket a hasznok és költségek mérlegelésével operáló döntéshozó nem vesz figyelembe
- Nem tud, nem is akar, nem vesz észre, stb.
- Pozitív externáliák: másoknak okozott többlethasznok és költségcsökkenések
- Negatív externáliák: másoknak okozott többletköltségek és veszteségek

Külső gazdasági hatások

- Következmény: miután a döntéshozó a másoknak okozott hatásokat nem veszi figyelembe, ezek nem tükröződnek az árakban, árajánlatokban.
- Ezért a piaci árak alapján hozott döntések hatékonysága kérdéses, nem a legjobban használják, osztják el az erőforrásokat.

Externáliák

- Negatív externáliák például:
 - Gépjárművek szennyezőanyag kibocsátása
 - Ugató kutya
- Pozitív externáliák például:
 - Felújított műemlékek
 - Új technológiák kutatása

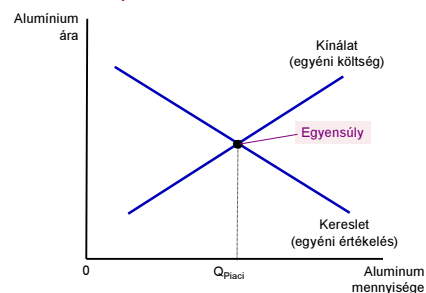
Külső gazdasági hatások

- További példák
- Fogyasztásban, termelésben
- Mindenhol jelen vannak, a kérdés inkább a mérték, mint a lét vagy nem lét.
- Ha az okozott zavar jelentős, akkor meg lehet próbálni megszüntetni, „internalizálni” a túlszordulási hatást.

Externáliák és piaci hatékonyság

- Externáliák
 - Hatásukra a piaci allokáció nem lesz hatékony
- **Jóléti közgazdaságtan: ismétlés**
 - Keresleti görbe – fogyasztók értékelése
 - Árak, amiket hajlandóak fizetni
 - Kínálati görbe – Termelők költségei
 - Egyensúlyi ár és mennyiség
 - Hatékony
 - Maximalizálja fogyasztói és termelői többletet

Az alumínium piaca

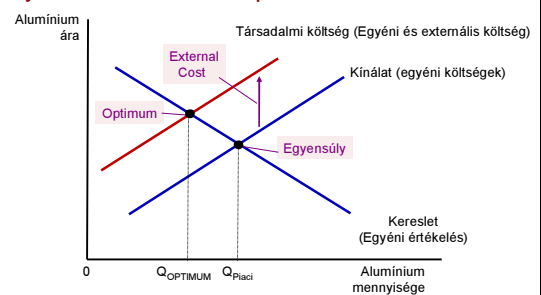

A keresleti görbe a fogyasztók értékelését, a kínálati görbe a termelők költségeit tükrözi. Az egyensúlyi mennyiség (Q_{piaci}) a fogyasztók összes többlet értékének és a termelők összes költségének különbségét maximalizálja. Externáliák hiányában tehát a piaci egyensúly hatékony.

Externáliák és piaci hatékonyság

- **Negatív externália**
 - Szennyezés
 - Alumínium termelésének társadalmi költsége
 - Nagyobb, mint a termelők költsége
 - Társadalmi költség - Kínálat
 - Termelők egyéni költsége
 - Valamint az externália által kedvezőtlen érintettek költségei
 - Társadalmi költség görbe – Kínálati görbe felett

Szennyezés és társadalmi optimum

Egy externália, mint például a szennyezés jelenléte mellett a társadalmi költség nagyobb az egyéni költségeknél. Az optimális mennyiség, $Q_{OPTIMUM}$, így kisebb, mint az egyensúlyi mennyiség, Q_{MARKET} .

Externáliák és piaci hatékonyság

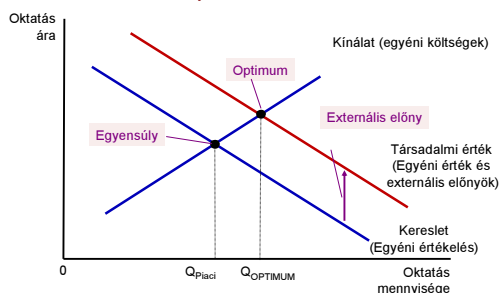
- **Negatív externáliák**
 - Optimális termelt mennyiség
 - Maximalizálja a teljes jólétet
 - Kisebb a piaci egyensúlyi mennyiségnél
- **Kormányzat – piaci kudarc kezelése**
 - Externália internalizálása
 - Ösztönzők megváltoztatása úgy, hogy az emberek számoljanak az externális hatásokkal
 - PI: termelők adóztatás
 - Kínálati görbét feltolja az adó mértékével
 - Adó – a negatív externália értéke

Externáliák és piaci hatékonyság

- **Pozitív externáliák**
 - Oktatás
 - Oktatás egyéni haszna
 - Externáliák: jobb kormányzat, alacsonyabb bűnözés, magasabb termelékenység és bérek
 - Társadalmi érték - Kereslet
 - Magasabb egyéni értékelésnél
 - Társadalmi érték görbe
 - Keresleti görbe felett

3

Oktatás és társadalmi optimum

Pozitív externália esetén a társadalmi érték nagyobb az egyéni értékeléseknél. Az optimális mennyiség, $Q_{OPTIMUM}$ tehát nagyobb az egyensúlyi mennyiségnél (Q_{Piaci}).

Externáliák és piaci hatékonyság

- **Pozitív externáliák**
 - Társadalmilag optimális mennyiség
 - Nagyobb piaci egyensúlyi mennyiségnél
 - Kormányzat – piaci kudarc kezelése
 - Externália internalizálása
 - Támogatás

Externáliák és piaci hatékonyság

- **Negatív externáliák**
 - Piac – társadalmilag kívánatosnál nagyobb termelt mennyiség
- **Pozitív externáliák**
 - Piac – társadalmilag optimálisnál kisebb termelt mennyiség
- **Állam: Externália internalizálása**
 - Negatív externáliák adóztatása
 - Pozitív externáliák támogatása

A technológia terjedése, iparági szabályozás, szabadalmak védelme

- **Technológia terjedése – pozitív externália**
 - Egyik vállalat kutatásainak és termelésnövelő törekvéseinek hatása van másik vállalat számára elérhető technológiai fejlettségre
 - Állam: Externália internalizálása
 - Támogatás – technológia elterjedésének haszna
- **Iparági szabályozás**
 - Az állam beavatkozása a gazdaságba technológia fejlesztő iparágak ösztönzésének céljából
- **Szabadalmakra vonatkozó törvények**
 - Feltalálók jogainak védelme, kizárólagos használati jogok nyújtása által

Externáliák szabályozása

- **Utastítás és ellenőrzés politikája: szabályozás**
 - Viselkedés közvetlen szabályozása
 - Bizonyos viselkedések tiltása – kötelezővé tétele
 - hátrányok
 - Nehéz mérlegelni a költségeket és hasznokat (mindent vagy semmit)
 - Nem támaszkodik a résztvevők kooperációjára, információira

Externáliák szabályozása

- **Piaci alapú szabályozás**
 - Ösztönzők létrehozása
 - Egyéni döntéshozók maguk oldják meg a problémát
 - 1. Korrektív adók és támogatások**
 - Korrektív adó
 - Egyéni döntéshozókat ráveszi, hogy számításba vegyék a negatív externáliák társadalmi költségeit
 - Szennyezés jogát árazza be
 - Olcsón csökkenti a szennyezést

Miért adóztatják keményen a üzemanyagot?

- **Üzemanyag adója – Korrektív adó**
 - Három negatív externália
 - Dugók, zsúfoltság
 - Balesetek
 - Szennyezés
 - Nem okoz holtteher-vesztést
 - Jót tesz a gazdaságnak
 - Kevesebb dugó, biztonságosabb utak, kisebb környezetszennyezés

Externáliák szabályozása

- **Piaci alapú szabályozás**
 - 2. Kereskedhető szennyezési engedélyek**
 - Szennyezési jog önkéntes átruházása
 - Új szűkös jószág: szennyezési jog
 - Piac jön létre ezek cseréjére
 - Vállalat fizetési hajlandósága
 - Szennyezőanyag kibocsátásának csökkentésének költségétől függ

Externáliák szabályozása

- 2. Kereskedhető szennyezési engedélyek**
 - Szennyezési jogok szabad piacának előnyei
 - Jogok kezdeti elosztása
 - Nem számít
 - Szennyezést olcsón csökkentő vállalatok
 - Eladják jogaikat
 - Szennyezést drágán csökkenteni tudó vállalatok
 - Megveszik szükséges jogokat
 - Végső allokáció hatékony

Külső gazdasági hatások megszüntetése tárgyalásokkal

- Ha a tulajdonjogok tisztázottak: egyszerűen megegyezéssel, a tulajdonjogok cseréjével
- Ha nem tisztázottak, akkor – ha lehet – tisztázásukkal
- Ez gyakran nem lehetséges, mert a jogok tisztázása, rögzítése, létrehozása igen nagy tranzakciós költséget okoz

Külső gazdasági hatások megszüntetése

- Példa
- A tó melletti cipőgyár szennyvize pusztítja a halakat
- A csökkenő fogás növeli a tavi halászok költségeit
- Mit lehet tenni ?
- Mitől függ, hogy mit lehet (fognak) tenni ?

Egyéni megoldások externáliákra

- **A Coase-tétel**
 - Ha egyéni felek költség nélkül alkudhatnak meg termékek elosztásáról
 - Externáliák problémáját maguk oldják meg
 - Egyéni gazdasági szereplők
 - Externáliák problémáját maguk között meg tudják oldani
 - Kezdő allokációtól függetlenül
 - Érdekelt felek – létrehozzák az alkut
 - Mindenki jobban jár, és hatékony a végállapot

Egyéni megoldások externáliákra

- **Miért nem működnek egyéni megoldások mindig?**
 - Magas tranzakciós költségek
 - Azok a költségekkel melyekkel a felek a tárgyalás során szembesülnek
 - Alkudozás, tárgyalás megszakad
 - Érdekelt felek túl nagy száma

Közjóságok és közös erőforrások

Jószágok fajtái

- **Kizárhatóság**
 - Egy jószág tulajdona
 - Egy személyt meg lehet gátolni a jószág fogyasztásában
- **Rivalizáló fogyasztás**
 - Egy jószág tulajdona
 - Ha egy személy használja, más már nem tudja, illetve kevésbé tudja

1

Négy féle jószág

		Rivalizáló fogyasztás	
		Igen	Nem
Kizárható fogyasztó	Igen	Magánjószág <ul style="list-style-type: none"> - Fagylalt tölcser - Ruházat - Zsúfolt, fizetős utak 	Természetes monopólium, Klubjószág <ul style="list-style-type: none"> - Tűzvédelem - Kábeltevé - Nem zsúfolt, fizetős utak
	Nem	Közös erőforrás, közös jószág <ul style="list-style-type: none"> - Halak a tengerben - A környezet - Zsúfolt, nem fizetős utak 	(Tiszta) Közjószág <ul style="list-style-type: none"> - Tornádó rendszer - Honvédelem - Nem zsúfolt, nem fizetős út

A jószágok négy csoportba sorolhatók két jellemzőjük alapján
 (1) Egy jószág fogyasztásából a fogyasztók kizárhatóak, ha fogyasztásukat meg lehet akadályozni (Excludable good)
 (2) Egy jószág fogyasztása rivalizáló, ha egy ember fogyasztása a többi embert gátolja ugyanazon termék fogyasztásában
 A táblázatban mindegyik jószágfajtára találhatók példák

Közjóságok

- **A potyautas probléma**
 - Potyautas
 - Egy személy aki úgy élvezi egy jószág előnyeit, hogy közben nem fizet érte
 - Közjóságok – nincs kizárhatóság
 - Potyautas probléma meggátolja a privátszektor a termék előállításában
 - Kormányzat – uralhatja a problémát
 - Közjóság összes haszna > költsége
 - Biztosítja a közjóságot
 - Adóbevételekből finanszírozza
 - Mindenki jobban jár

Közjóságok

- **Néhány fontos közjóság**
 - Honvédelem
 - Nagyon költséges közjóság
 - Alap kutatás
 - Általános tudás
 - Harc a szegénység ellen
 - Jóléti rendszer
 - „Food stamps” - élelmiszerár-támogatási program az alacsony jövedelműeknek

Közjóságok

- **A költség-haszon elemzés nehéz feladata**
 - Állam
 - El kell dönteni, melyik közjóságokat biztosítja
 - Milyen mértékben
 - Költség-haszon elemzés
 - Közjóság szolgáltatásának költségeinek és hasznainak összevetése
 - Nincsenek megfigyelhető árak
 - A számított költségek és hasznok
 - Legjobb esetben is durva becslések

Közös erőforrások

- **Közös erőforrások**
 - Nincs kizárhatóság
 - Rivalizáló fogyasztás
- **A közlegelő tragédiája**
 - Példázat – miért használják jobban a közös erőforrásokat a kíváncsiaknál
 - Társadalom szemszögéből
 - Társadalmi és egyéni ösztönzők különböznek
 - Negatív externáliáknak köszönhetően jelentkezik

Közös erőforrások

- **A közlegelő tragédiája**
 - Negatív externália
 - Egy ember használja a közös erőforrást
 - Csökkenti többiek ebből származó hasznát
 - Közös erőforrásokat általában túlzottan használják
 - Állam – megoldhatja a problémát
 - Szabályozás vagy adók
 - Erőforrás felhasználását csökkenti
 - Közös erőforrást magánjósággá teszi

Közös erőforrások

- **Néhány fontos közjóság**
 - Tiszta víz és levegő
 - Zsúfolt utak
 - Halak, bálnák, vadállatok

Állam

- A kényszer szerepe
- Demokratikus társadalomban az állam az egyetlen intézmény, amelynek törvényes joga van a kényszer alkalmazására
- A kényszerítés szerepe a közjavak finanszírozásában
- A kényszer szerepe a tranzakciós költségek csökkentésében

Közjavak

- Köztes esetek
- Egészségügy?
- Oktatás?
- Infrastruktúra? Utak és hálózatok
- Szabványok?
- Szabályalkotás és betartatás

További piaci kudarcok

- Növekvő hozadék és piacméret
- Moral hazard
- Aszimmetrikus információ
- Szabályok, ösztönzők a problémák kezelésére

Állam és nem állam

- Mi határolja el a kormányzati szektort ?
- Állam és közösség, közösségi = állami ?
- Magánérdek = piaci, közérdek = állami ?
- Piaci = verseny, állami = nem verseny ?
- Verseny az állami szektorban
- Politikai piacok
- Közgazdaságtan a kormányzati szektoron belül

Az állami szektor mérete

- Jövedelmek újraelosztása
- A szegénység mint piaci kudarc, extern hatások és potyautasság
- Jövedelem újraelosztás az állam által nyújtott szolgáltatások árzásán keresztül
- Szabályozás
- A szabályok stabilitásának igénye